

Otázky a poznámky k filmu „Ti druzí“

1. Jak na vás film působil?
2. Byla žena (Holand'anka) z filmu typickou představitelkou turisty?
3. Jak by se turisté měli chovat, pokud chtějí poznávat přírodní národy?

A. Jaké národy/obyvatele označujeme jako původní?

Původní či domorodí obyvatelé jsou v českém jazyce také známí pod názvy **přírodní národy**, **preliterární národy** (odkazuje na to, že tyto skupiny neměly psanou literaturu), **nativní obyvatelstvo** či **indigenní** (z angl. Indigenous = domorodý) obyvatelé. V anglickém jazyce jsou někdy také označováni jako čtvrtý svět.

Demografové rozdělili v druhé polovině 20. století svět na **první** (většinou země západní Evropy a Severní Ameriky spjaté s kapitalistickým fungováním společnosti), **druhý** (původní Sovětský svaz a země pod jeho vlivem, tj. země střední a východní Evropy spjaté se socialistickým fungováním společnosti) a **třetí** (rozvojové země, zejména Afrika, méně rozvinuté země Asie a Latinské Ameriky). **Čtvrtý** svět měl symbolizovat „třetí svět v hranicích prvního světa“, tedy nejchudší lokality (např. indiánské rezervace) v jinak vysoce rozvinutých a bohatých zemích.

Původní obyvatelé jsou lidé, kteří většinou nejsou imigranty, žijí na území, které je spjaté s jejich předky po mnoho staletí a často i déle. Jedná se zejména o **původní skupiny lovců a sběračů, dále skupiny živící se převážně pěstováním plodin doplňovaným lovem a také o pastevce**. Jsou dlouhodobě vystaveni tlaku dominantní společnosti, většinou byli kolonizováni. Bylo jim odebráno či výrazně zmenšeno území, často byli zatlačeni do nehostinných míst země (například nejužších a neúrodných částí, které již farmáře z řad dominantní společnosti nezajímaly). Žili a přežívali v nejchudších podmínkách, většinou bez základních práv, která mělo okolní majoritní obyvatelstvo. To se je snažilo fyzicky zlikvidovat, odsunout a „převychovat“. Cílem převychovy byla zejména snaha vytvořit z těchto lidí občany daného státu – tj. změnit jejich způsob obživy (například usadit lovce a naučit je farmařit), přinutit je přijmout náboženství dominantní skupiny, hodnoty a normy, které se často od těch jejich výrazně lišily. Například děti severoamerických indiánů a původních obyvatel Austrálie byly odebírány rodičům a umístovány do škol vzdálených stovky kilometrů od jejich domovů na tzv. převychovu. V těchto školách nesměly mluvit svými jazyky, musely používat jen angličtinu, sourozenci byli oddělováni. Děti často neviděly své rodiče mnoho let.

Proto můžeme v souvislosti s domorodými obyvateli hovořit o procesech, jako je **genocida** (cílená fyzická likvidace určité skupiny, definovaná mezinárodním právem jako zločin proti lidskosti), **asimilace** (přizpůsobení menšinové skupiny té dominantní, většinou formou opuštění podstatného množství prvků vlastní kultury a jejich nahrazením rysy kultury **dominantní** společnosti) a **segregace** (vyločení určité skupiny na okraj sociálního života většinové společnosti).

B. Co příslušníky původních kultur ohrožuje? Jaký je jejich současný stav těchto původních kultur? Co je i dnes nejvíce ohrožuje?

Vzhledem k tomu, že tyto skupiny obyvatel žijí po celém světě, je velmi složité zobecňovat. Co je však pro většinu společné, je **ohrožení jejich kultury**. Tyto skupiny měly stejně jako naše společnost specifický (a současně mezi sebou podobný) způsob života. Ten se vázal ke způsobu získávání potravy (například lovecké společnosti více migrovaly za zvěří, usedlé naopak kombinovaly pěstování plodin s lovem a rybolovem), rozdělení rolí mužů a žen ve společnosti (stejně tak postavení jedinců v závislosti na jejich věku), k náboženství a víře spojenými s obřady (například díkuvzdání za plodiny získávané v průběhu roku), ke způsobu komunikace a celkového vnímání světa.

Nejvýraznější a nejviditelnější zásah do způsobu života těchto skupin představuje **likvidace jejich životního prostředí**, ať už formou dlouhodobých aktivit (např. kácení pralesů v Amazonii, těžba ropy na Sibíři) nebo ekologickými katastrofami (např. pobřeží zasažená haváriemi tankerů převážejících ropu nebo jaderné testy a jejich následné dopady). Právě ničení životního prostředí (často záměrné na územích původních skupin) a faktické znemožnění života v zasažené lokalitě bývá označováno za **ekocidu**. Další společným rysem jsou vlivy asimilace na další prvky kultury. Mnoho příslušníků původních skupin už neumí „svůj“ **jazyk**, ten se udržuje jen v generaci starých lidí, kteří umírají, a mladí se jej nemají od koho naučit. Mladá generace tráví čas sledováním televize a internetu, často také odchází za vzděláním a prací do měst.

Mnohé skupiny se **snaží o obrození** – nahrávají své jazyky a vytvářejí slovníky, zaznamenávají vzpomínky starých lidí, snaží se obnovit původní obřady. Snaží se také chránit své specifické znalosti – například používání rostlin k léčení (tyto znalosti byly dlouhodobě využívány farmaceutickými firmami ke komerčním účelům a příslušníci domorodých skupin z těchto zisků neobdrželi nic).

Velký význam pro podmínky každé konkrétní skupiny má, zda je stát, na jehož území se nacházejí, oficiálně uznává, či nikoli (například Japonsko uznalo existenci domorodých obyvatel – Ainů – v rámci svých hranic až v roce 1991). V politické rovině hraje podstatnou roli mezinárodní společenství a neziskové organizace. V roce 2007 přijalo OSN Mezinárodní deklaraci práv původních obyvatel. Ta má příslušníkům původních skupin garantovat řadu práv.

Pro každodenní život má však nejvýraznější vliv **globalizace** spojená s mezinárodním obchodem, turistikou a používáním nových technologií a forem komunikace.

C. Jak se v průběhu historie vyvíjel vztah Evropanů k mimoevropským národům?

Evropané se stavěli k původnímu obyvatelstvu ve svých koloniích v průběhu historie různě. Jedním ze základních pohledů na „ty druhé, jiné“ bylo **přesvědčení o jediném správném fungování společnosti** a nutnosti nastolit tento řád „těm druhým“. Jedním z nejznámějších příkladů byla snaha evropských kolonizátorů, aby domorodci přijali křesťanství. Při

dobyvatelských aktivitách se vedly úvahy, zda vůbec tito lidé mají duši (a tím tedy zda vůbec jsou lidmi). Vzájemný vztah se také odrážel v prolínání skupin, nebo naopak v důsledném uzavření vůči okolí – například první angličtí kolonizátoři v Severní Americe měli zájem především o půdu, s indiány sňatky neuzavírali, Španělé či Francouzi ano. Španělé využívali indiány jako otroky, ale pro jejich slabý pracovní výkon je brzy nahradili otroky z Afriky, které si za tímto účelem nechávali dovážet. Angličané indiány k otrocké práci nevyužívali.

Dá se říci, že na původní obyvatele existovaly dva základní pohledy:

- 1. krvelační, zaostalí barbaři,**
- 2. ušlechtilí, moudří divoši.**

Obě tato stereotypní pojetí jsou vysledovatelná v evropské literatuře a později také ve filmu. Častým rysem evropského vnímání jiných obyvatel světa byl a je **rasismus a evolucionismus**. Evropské vidění světa odráží hodnoty a normy evropské společnosti – například důraz na technologii a určité formy chování vedly k tomu, že mnozí příslušníci původních kultur byli považováni za zaostalé, kdežto obyvatelé Evropy za vyspělé a za ty, kteří mají právo (a často povinnost) svou vyspělost předávat dále. Proto byly mnohé kmenové společnosti nazývány primitivními národy. Můžeme hovořit o **eurocentrismu**, tedy pohledu a hodnocení světa a „těch druhých“ na základě hodnot a norem evropské kultury/kultur.

Evolucionistický pohled na svět a tedy i na původní obyvatele odrážel představu o lineárním běhu času a dějin, tedy o vývoji od určitého bodu k dalšímu. Každá společnost se nacházela v určitém vývojovém stadiu a s uplatněním teorií o přežití těch nejsilnějších byla likvidace původních kultur obhajitelná.

Vztah k mimoevropským národům a skupinám se však výrazně měnil – například umělci počátku 20. století se inspirovali tvořivostí obyvatel z jiných částí světa, například Afrika ovlivnila kubismus. V současnosti dochází k projevům **respektování práv domorodých skupin** příslušníky dominantních společností, včetně evropských států. Jedním z nich je například vrácení různých náboženských či jinak důležitých předmětů z muzeí zpět domorodým komunitám.

D. Co to je „lidská zoo“?

Historie vytváření tzv. lidských zoo sahá hluboko do minulosti, nicméně vždy se jednalo spíše o ojedinělé (a z dnešního pohledu abnormální) případy. Mnohem více můžeme pod tento pojem zahrnout **etnografické (národopisné) výstavy**, které se dostaly do módy v 19. a 20. století a na nichž byli často prezentováni lidé z jiných kultur – většinou eurocentrickým pohledem. Jako příklad může posloužit koloniální výstava pořádaná v Paříži v roce 1931. Zde byli „divoši“ vystavováni v uměle vybudovaných vesnicích, jež od návštěvníků odděloval vysoký železný plot. Dnes můžeme hovořit o lidské zoo v případě **turistického navštěvování „tradičních“ vesnic**, kde lidé předvádějí svou odlišnou kulturu, ačkoli ji sami už mnohdy nepraktikují. Většinou tak činí dobrovolně s vidinou příjmů od turistů.

E. Jaký je dopad turismu na příslušníky tradičních kultur?

Na to je velmi složitá odpověď. Kulturu nelze vnímat jako cosi uzavřeného, neměnného, ale jako soubor hodnot a prvků, na které působí různé vlivy. Pokud budeme vnímat domorodé skupiny čistě eurocentricky za „svědky pravěku“, jak bývají v médiích často prezentovány, pak má turistika (lze hovořit o etnoturistice) následující vliv. Obyvatelé původních skupin se **cíleně prezentují turistům v oděvech a ozdobách**, které mají odrážet „původnost“ a exotičnost. Utvrzují tak přijíždějící turisty ve stereotypch. Tedy v představách o způsobu odívání a zdobení a způsobu života v „necivilizované“ společnosti. Vytváří se tak koloběh nabídky a poptávky po exotičnu. Současně mají domorodí obyvatelé, kteří mnohokrát opravdu doslova přežívají, jediný výrazný zdroj příjmů právě od turistů.

Pokud budeme kulturu chápat jako vyvíjející se soubor hodnot, norem a dalších prvků, pak můžeme vnímat změnu způsobu života jako **formu adaptace na nové životní podmínky**. A sledovat, jak se „původní formy“ obřadů, odívání, zdobení, ale současně vzájemných vztahů ve společnosti, mění.

F. Jaký je vliv turistického ruchu na africké přírodní národy, konkrétně na Mursie?

V posledních letech lze zaznamenat velký nárůst turismu na africký kontinent. Nejrychlejší zažívá subsaharská Afrika, ale roste i návštěvnost tradičních turistických cílů Evropanů a Američanů – oblastí na pobřeží Středozemního a Rudého moře. V žebříčku nejnavštěvovanějších zemí kontinentu vedou Egypt, Jižní Afrika, Tunisko, Maroko, Zimbabwe, Botswana, Keňa a Alžírsko. Vzrůstá též počet zájezdů pojímaných jako expedice.

Příliv turistů znamená pro Mursie **zdroj příjmů**. Peníze za fotografie u nich získávají převážně ženy a používají je **k nákupu zrní, soli, kozích kůží na výrobu sukní a alkoholických nápojů** (určených k vyjádření pohostinnosti).

G. Co je to sociální/kulturní antropologie?

Kulturní či sociální antropologie je součástí společenských věd. Tak jako je sociologie charakterizována jako disciplína zabývající se chováním člověka v „naší“ společnosti, tj. původně lidmi žijícími v Evropě a Severní Americe, kulturní antropologie je popisována jako **obor zabývající se „těmi druhými“, tedy společnostmi mimoevropskými**. Vlivem globalizace a s ní související migrace se však rozdíl mezi oběma disciplínami stírají. Dnešní antropologové se již nezabývají pouze kmenovými společnostmi, ale studují i „naši společnost“.

E. Co je to kulturní relativismus?

Kulturní antropologie bývá spojována s kulturním relativismem, což je **myšlenka či přesvědčení o tom, že všechny kultury jsou si rovny**. Tzn. že není možné považovat jednu kulturu za lepší než ty další. Každá kultura je jedním ze střípků, které tvoří mozaiku celého lidstva. Z pohledu kulturního relativisty není možné posuzovat a hodnotit „ty druhé“. Každé hodnocení „těch druhých“ totiž odráží vidění světa těch, kteří je posuzují. Pokud tedy považujeme ty, kteří nemají „správné“ technické vybavení, za méně vyspělé, odráží to vysokou hodnotu, již přisuzujeme v naší společnosti technologiím.

F. Co to je etnocentrismus?

Etnocentrismus odráží vnímání a posuzování světa na základě uznávaných norem a hodnot společnosti, jejíž jsme součástí. Z tohoto pohledu například mnozí příslušníci naší společnosti, protože kladou důraz na materiální vybavení a hygienickou čistotu, hodnotí původní skupiny jako zaostalé. Z pohledu jiných kultur je však naopak naše společnost zaostalá, protože jí chybí duchovní rozměr a moudrost, které se nedají spojit s hektickým způsobem života. Etnocentrismus je také přesvědčením o tom, že jediná pravda je ta naše, tedy že naše **společenské normy a hodnoty jsou jediné přijatelné** a vše ostatní se musí posuzovat z jejich pohledu.